

“Bilgi Üretmiyorsan Sen Aktaransın, Akademisyen Değilsin”

Dilek Cindoğlu

Söyleşi: Ayşe Duygu Yavuz*

Monograf, akademinin içindeki farklı seslere yer vermeyi amaçladığı “Türkiye’de Akademi Konuşmaları” başlıklı söyleşiler dizisinin dördüncüsünde Prof. Dr. Dilek Cindoğlu’nun görüşlerini mercek altına alıyor.

Dilek Cindoğlu, 1986’da Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde yazdığı “Women Writers and Women’s Fiction in 1970-1985 Period of Turkey” başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesini aldı. 1991’de Buffalo’daki New York Eyalet Üniversitesi’nde yazdığı “Re-

Viewing Women: Images of Patriarchy and Power in Modern Turkish Cinema” tezi ile doktora eğitimini tamamladı. Cindoğlu, Millard Fillmore College’deki öğretim görevliliği döneminin ardından Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü’nde yardımcı doçent olarak görev aldı. 1996-2012 yılları arasında Bilkent’te bu kez do-

* İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi
ayavuz@bilkent.edu.tr

çent ünvanı ile çalışmalarını sürdürdü. 2012 yılından itibaren ise Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü’nde bölüm başkanı olarak çalışmalarını sürdürdü. 2015 sonbaharında Kayseri AGÜ, İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi dekanı olarak görev alacak olan Cindoğlu, Türkiye’de toplumsal cinsiyet, çalışma sosyolojisi, cinsellik, kadının toplumdaki yeri düzleminde konulara odaklanan çeşitli projelerin yürütücülüğünü üstlendi. Dilek Cindoğlu’nun akademideki başlıca ilgi alanları şöyledir: Çalışma sosyolojisi, göç, internet sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, sosyal tabakalaşma, cinsellik sosyolojisi ve gündelik hayat sosyolojisi.

Türkiye’de ve dünyada akademiye dair çeşitli konularda görüşünüzü almadan önce idealinizdeki akademinin tanımını size sormak istiyorum. “Akademi” kavramı sizin için neyi ifade ediyor?

Aslında son derece basit bir tanım var. Akademi, tıptan edebiyata; sosyolojiden matematiğe her alanda bilginin üretildiği ve bilginin bir sonraki nesle aktarıldığı yer.

Sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda yanlış okuma riskinin ve kişisel yönelimlerin etkisinin silinmesi olası mı? Başka bir deyişle, bir sosyal bilimcinin objektifliğinden ne kertede söz edilebilir?

Sorunun içerisinde birkaç soru var. Birincisi o akademik alanın içindeki insanların birbirlerinin metnini, metnin niyetinden başka bir şekilde okuma ihtimalleri var mı diyorsun. Bence yok, ama bir açıdan haklısın; alanın dışından birisi o metni okuduğunda dünyayı algılama perspektifi neyse veya kendi alan bilgisi neyse o metni o dilin süzgecinden okuyacak doğal olarak. Yani metin kendi başına konuşur mu? Edebi metinler konuşur. Akademik metinler ise kendi alanının içindeki insanlara konuşur diye düşünüyorum. Dolayısıyla böyle bir risk yok.

Her yeni okuma metnin yeniden üretilmesi anlamına da geliyor. Bu çerçevede akademik çalışmalarınızda metnin söylemek istediklerinin dışına çıktığınıza dair bir kaygı taşıyor musunuz?

Başkalarının çalışmalarını okurken bu tip bir anksiyetem yok; ama kendim, bilgisayarımın başına geçip yazarken var. Yani yazar-

ken bu metni okuyacak olan insanlar kimler olacak, daha doğrusu okuyucular hangi gözlükle metni okuyacak ve okuduğunda benim çalışmamda ifade etmek istediğim argümanı anlayabilecekler mi, anlatabilecek miyim diye bir endişem hep var. Demek istediğim, hep çalışmamdaki mevzuyu düz, açık biçimde anlatabiliyor muyum kaygısı ile yazıyorum. Tabii, bu kaygı alanın içinden insanların okur olması durumunda yatışıyor çünkü alanın içindekiler o jargona, terminolojiye, tartışmalara hâkim oluyor. Dolayısıyla zaten anlaşıyor ve anlaşılıyorsunuz. Aslında sosyolojide yazdığım için bunu hep düşünmüşümdür. Mesela fizik profesörü olsam yazarken hiç endişe etmem. Neden etmem? Çünkü zaten belli bir dille, anahtar kelimelerle, kavramlarla konuşuyor olurdum. Işığın nasıl parçalandığını anlatırken, ışığın nasıl parçalandığını anlatıyor olurdum o kadar. Öte yandan özellikle kadın çalışmalarında ya da sosyolojide iş yaparken, herkes sosyoloji dilini anlayabileceğini zannediyor. Herkes fiziği anlayabileceğini zannetmiyor. Böylelikle ürettiğin metnin, asıl hedefin olan kitleden daha geniş kitlelere ulaşması ve dolayısıyla yanlış anlaşılma veya anlattığından daha dar kapsamda anlaşılma ihtimali hep var. Yani biraz da alanla ilgili bir durum. Genel olarak bilimde bilim insanları, bilim insanları ile konuşur. Popüler metinler ise ayrı. Fen bilimlerinde de popüler bir metin yazılabilir, sosyal bilimlerde de... Kısaca bilimsel metinlerde biraz daha düşünerek yazmak gerekiyor.

Üniversitelerin sosyal bilimler özelinde izlediği politikaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Çalışmalara yeterli kaynak sağlanıyor mu? Akademisyenlerin cephesinde bu konuda ne gibi yaptırımlara gereksinim duyuluyor?

Üniversitelerin tek tek sosyal bilimler konusunda bir politikası olduğunu düşünmüyorum; ama kaynaklar açısından devlet politikası olarak 2006'dan beri Tübitak'ın sosyal bilimlere sağladığı fonlar var ki, bunların çok az kullanıldığını herkes söylüyor. Tübitak da söylüyor, ben de söylüyorum. Yani sosyal bilim denen şey, masada oturup yapılacak bir şey değil. Alanda olman gerekiyor. Alanda olmak lâzım. Bu alan çalışması edebiyat külliyyatını devirmek de ola-

bilir, düzinelerce film izlemek de olabilir, mülakatlar yapmak, odak gruplar yapmak, saha çalışması ya da anket yapmak da olabilir. Alana çıkmadan fildişi kulelerimizde akademik bilgi üretilebileceğine dair ciddi kuşkularım var.

Kaynaklara dönecek olursak, mesela Avrupada da, Amerikaıda da Tübitak muadili kurumların burslarına ulaşmak çok zor. Çok az fon var ve çok fazla rekabet var. Buna karşılık Türkiye’de hiç bu kadar rekabetçi bir ortam yok aslında. Bununla birlikte, insani ve sosyal bilimlerdeki yüksek lisans eğitimimiz bize akademik işleri projelendirmede yeterli donanımı vermiyor. Sonuç, var olan fonları kullanmıyoruz. Tübitak defalarca kez bunu söylüyor. Araştırma fonlarının kullanımı yaygın değil. Paradoksal bir durum bu aslında. Türkiye’de sosyal bilimler hem çok cılız, çok az üretim var; ama bunun sebebi araştırma fonlarının azlığı değil, eğitimin zayıflığı diye düşünüyorum. Genç akademisyenleri araştırmalarını projelendirme teknikleri noktasında düşünmeye sevk edecek şekilde eğitemediğimizi düşünüyorum. Akademik üretimin nasıl bir süreç olduğunu usta-çırak ilişkisi yoluyla öğreniyorsun. Araştırma yapan hocalarının olması lazım. Öbür türlü haftada iki-üç saat sadece derste bir etkileşim oluyor, bu da yetmiyor. Özellikle yüksek lisans ve doktora çalışmaları sürecinde öğretim üyeleri ile genç akademisyenlerin daha etkin iletişiminin olduğu akademik platformlar gerekiyor.

“Bir akademisyenin hissettiği baskı Batı’da ne kadar ürettiği ve ne kadar öğrenci çekebildiği üzerinden hissedilirken; bizdeki baskı söylediğin söz üzerinden gerçekleşiyor.”

Akademi-iktidar ilişkisi bağlamında Türkiye’de ve yurt dışındaki diğer üniversitelerde her türlü güç odağının dayatımından uzak, demokratik, özgürleşmiş bir alana rastlamak mümkün mü? Üniversitelerin özerkleşmesi noktasında ne yapılabilir?

Bugünkü dünyada böyle bir alan bence imkânsız. Batı’ya gitikçe iktidar ilişkileri daha sofistike; komplike oluyor. Bu tarafa geldikçe daha kolay izlenebilen, daha kolay görülebilen bir hâle geliyor. Yani iktidar ilişkileri daha az karmaşık, basit bir tonda... Kısaca daha kolay gözlemlenebiliyor. Ne olursa olsun, her şeye rağmen, sa-

hidden, ciddi akademik çalışmalar yapmak isteyen insanlara, zor da olsa her zaman yer var diye düşünüyorum. Bu zamana kadarki akademik birikimim ışığında Batı ile Dođu arasında akademik üretimin denetiminde farklılıklar olduğunu gözlemlediğimi ifade edebilirim. Batı'nın akademisyenleri disipline ettiği metotlar, yani akademik üretim sürecinin denetimi üzerinden konuşuyorum, bizdekine kıyasla daha farklı seyrediyor. Bizde genellikle hep içerik açısından bir denetim söz konusu oldu. Yani ne yazdığın, ne söylediğin doğrultusunda bir denetleme var. Batı'daki denetim ise kaç makale yazdığın, makalenin kaç atıf aldığı, kaç kitabının olduğu, ne kadar fon getirdiğinden gerçekleşiyor. Yani orada içerik değil, daha çok pazar ilişkileri ya da o üniversitenin kaç öğrenci çekebildiğinden bir denetleme hâkim. Bizde ise tabii sözden korkan bir toplum olduğumuz için sözün kontrolü üzerinden bir denetleme ortaya çıkıyor. Bir akademisyenin hissettiği baskı Batı'da ne kadar ürettiği ve ne kadar öğrenci çekebildiğinden hissedilirken; bizdeki baskı söylediğin söz üzerinden gerçekleşiyor.

Akademik üretimin denetiminde Batı formatını benimseyen Türkiye'deki okulların yaptırımlarını mâkul karşılıyor musunuz? Üretimin denetimindeki ayrışma alanlar arasında üretimin nasıl gerçekleştiği ile ilişkilendirilebilir mi?

Akademide üretim önemli. Daha önce ifade ettiğim gibi Batı'da bu çok daha sofistike, daha çok boyutlu iken; Türkiye'ye gelinceye değin artık suyunun suyu çıkmış; basitleşmiş, kolay ölçülebilen, herkesi aynı skalada değerlendirebilen bir hâle geliyor. Fikrin kendisine itirazım yok. En başta ne dedik, akademi bilgi üretilen bir yer. Bilgi üretmiyorsan sen aktaransın, akademisyen değilsin. Nokta! Ürettiğin bilginin hangi formlarda, hangi şekillerde, nerelerde yayınlanacağı ve öteki çalışmaların içinde nerede olduğunun değerlendirilmesi önemli. Ürettiğin fikir ya da yapıtın tartışmaya açık olması lâzım. Bilim dediğin şey böyle geliyor. Sen bir şey söylüyorsun, seni okuyan başkaları onun üzerine başka bir şeyler söylüyor, onun üzerine başkaları başka şeyler söylüyor. Yani bilgi üretimi dediğimiz şey kümülatif bir süreç. Bu sürecin içine girmeden de ben akademisyenim diyemezsin. Hiç kimsenin okumadığı dergilerde

yazı yazarak, bir ömür boyu yazdıklarının atfı almadığı bir dünyada yaşıyorsan, hangi akademik pozisyonlarda olursan ol -doçent, ya da profesör- yine bilim insanı olma ihtimaline soru işareti ile bakarlar.

Öte yandan bilgi üretimi ile domates üretimi arasında kuşkusuz fark vardır. Birinde yüz metrekareden her sene alabileceğiniz domates miktarı az çok bellidir; ama akademik üretim öyle değil. Bilimsel bilgi üretim sürecini çok önemsiyorum. Burada ne söz, ne de biçim üzerinde bir baskı olmaması gerekir diye düşünüyorum. Ayrıca her alanda bilgi üretimi de farklı. Her alandaki çıktılarının sayısı farklı. İki farklı alanı kıyasladığımızda, şu anda sayısal değerleri tam hatırlayamamam da önceden baktığım bir çalışmanın bulgularına göre, en iyi Amerikan üniversiteleri içinde mühendislikte ortalama beş makale çıkaran bir akademisyen; sosyolojide yılda yarım makale üretiyor; yani iki yılda bir makale üretiyor. Bu sebeple bize geldiğinde iş değişiyor; suyunun suyu çıkmış, basitleştirilmiş beklentilere dönüşüyor diyorum. Akademik üretim meselesine çok daha ince ayar bakmak lâzım. Neticede üretim olmadan, yani akademik sürece katılmadan sadece köşende oturup kimsenin okumadığı yazıları yazıp kimsenin okumadığı dergilerde basarsan akademisyen olma durumu ortadan kalkıyor bence. O zaman aktaran insan oluyorsun, akademisyen değil.

Tekrar fen bilimlerine referansla konuşacak olursak, bir bilim insanı ışığın parçalanması üzerine çalışırken “Işığı parçalarsam var olan bütün ampul şirketleri iflas edebilir”i nasıl düşünmek zorunda değilse, aynı şekilde sosyal bilimlerde de bir yazıyı yazarken bunun olası etkilerini düşünmeden iş yapabildiğin zaman zaten bilim yapıyorsun. Bu sebeple özerklik yani yazdığın meselenin akademi içinde özgür biçimde tartışılması olmadan bilim olmaz.

Akademik üretimden söz etmişken bir çalışmanın yayına hazırlanma sürecinde de alanlar arasında fark olduğunu düşünüyorum. Sayısal bilimlerde yayınlar genellikle çok yazarlı iken; sosyal ve insani bilimlerde -projeler hâricinde- genellikle bireysel bir çalışmanın ürünü olarak ortaya konuluyor. Bu ayrışma hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çok yazarlı çalışmaların sosyal bilimlerdeki yaygınlığı konusunda söylediklerine birkaç yerden itirazım var. Ben sosyal bilimlerde de

trendin ya da iyi sosyal bilimin grup çalışması ile olduğunu düşün-
nenlerdenim. Benim yazılarıma bakarsan pek çoğu bu doğrultuda-
dır. Muhakkak ortak yazarlarım vardır. Özellikle iyi bir iş yapıyorsan,
gerek sosyal, gerek fen bilimlerinde bilimsel bilginin takım çalışması
ile üretilebileceğini düşünüyorum. Sosyal bilimlerde bu yıldız sosyal
bilimci meselesinin artık sonunun geldiği kanısındayım. Bilgi üreti-
minin bir takım işi olduğunu düşünüyorum. Farklı akademik disip-
linlerden, farklı cinsiyetlerden, farklı yaş gruplarından akademisyen-
lerin içinde olduğu bir takımın iyi bilgi üretebildiğini düşünüyorum.
Kendi çalışmalarım da şimdiye kadar hep bu yolu izledim.

Üniversitelerde çoğulcu bir ortamın oluşması için Türkiye hangi aşamalardan geçmeli?

Çoğulcu yapı, üniversitenin olmazsa olmazıdır. Akademik bil-
gi üretim süreci açısından da farklı yaklaşımların, farklı görüşlerin
bir arada olmadığı sürecin zaten başarılı olmadığını düşünüyorum.
Üretimin niteliğine dair ise belki biraz iddialı bir laf söyleyeceğim:
Fen bilimlerini bilemem; ama özellikle sosyal bilimlerde bilim di-
linin İngilizce olması gerektiğini düşünüyorum. Tabii ki Türkçe
yazabilirsin; ama artık sınırlar yok, küresel bir dünyada yaşıyoruz.
Beğen, beğenme, kabul et veya etme, bu böyle. Söylediğin bir sözün
uluslararası platformda öteki bilim insanları tarafından anlaşılabilir
ve tartışılabilir olması için herkesin anlayacağı bir dilde konuşman
lâzım. Dolayısıyla sosyal bilimlerde bilim dilinin İngilizce olduğunu
düşünüyorum. Bu nedenle pek çok yüksek lisans ve doktora eğitimi
veren bölümün eksik eğitim verdiğini düşünüyorum. Çođu üniversi-
tede bilim dilinin İngilizce olarak kullanımının az olduğunu ve yeti-
tirdiğimiz genç akademisyenlerde bu donanımın eksikliğinin bilim
üretimi açısından çok önemli bir eksiklik olduğu kanısındayım. Bu-
rada İngilizce konusunda hiçbir takıntım olmadığını belirtmeliyim.
Herkesin anlayabileceği başka bir dil de olabilir. Örneğin geçen
yıl Almatı'da Türkçe konuşan toplulukların sosyolojisi üzerine bir
toplantıya davet edilmişim. Bu toplantıda hangi dilin konuşulacağı
tahmin edilir? Rusça konuşuluyordu; çünkü Türkçe konuşan toplu-
luklar dedikleri eski Sovyet coğrafyasındaki topluluklar. Özbekistan,
Kırgızistan gibi... Sonuç olarak bu toplantıda herkesin ortaklaştığı

dil Rusça idi. Şimdi buna bir itirazım yok. Önemli olan herkesin ortaklaşacağı bir dilin varlığı; ama tabii İngilizce olmadığı sürece o tartışma beni ve Türkiye’den giden öteki sosyologları içine katamadı.

“Pozitif ayrımcılığın olmadığı bir akademik dünyada ister istemez kadınlar seslerini daha az duyuruyorlar, daha az destek görüyorlar ve gelecek nesillere daha az kadın rol modeli gösteriyoruz.”

Çoğulcu yapıdan söz ederken akademide cinsiyet eşitsizliği sorununa yönelik de fikrinizi almak istiyorum. Kadın akademisyenler, eril iktidarın akademi ayağındaki baskısını yıkabiliyor mu?

Bugüne kadar akademide çeşitli yönetici pozisyonlarda bulundum. Bölüm başkanı oldum. Dekan vekili, dekan oldum. Benden sonra bana dair hatırlayacakları belki de en önemli şeylerden biri bütün yardımcılarımı ve bölüm başkanlarımı kadınlardan seçmiş olmam. Akademide herkes zaten yardımcı doçent ya da doçent, yani belli bir liyakat söz konusu ama yöneticiler nedense hep erkek. Herkesin akademik olarak belli bir konumu var ve az çok eşit düzeyde. Pozitif ayrımcılığın olmadığı bir akademik dünyada ister istemez kadınlar seslerini daha az duyuruyorlar, daha az destek görüyorlar ve gelecek nesillere daha az kadın rol modeli gösteriyoruz. Dolayısıyla ben atadığım bütün bölüm başkanlarını, kendi bölüm başkan yardımcılarımı, dekan yardımcılarımı tamamen bu nedenlerle kadınlardan seçtim. Sembolik olarak da, öğrencilerin gözünde de, öğretim üyelerinin gözünde de bir yöneticinin kadın olmasının çok önemli olduğunu düşündüğüm için kadın akademisyenleri bu pozisyonlara atadım. Akademide kadın rol modellerinin artmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Kadına yönelik şiddet vakalarının arttığı ve bu konuda çözüm arayışlarının tartışıldığı bir evredeyiz. Sizce eğitilmiş olmak şiddetin ortadan kaldırılmasında yeterli bir ölçüt mü? Eğitilmiş erkeklerin de kadınlara şiddet uyguladığı düşünülünce eğitim bir stopper vazifesi görüyor mu sizce? Yoksa başka kanaldan mı bu soruna yönelik çözüm üretilmeli?

Burada bir “empowerment” yani kadının güçlendirilmesi meselesi var. En azından Türkiye’de kadının güçlenmesi eğitim üzerin-

den gerçekleşiyor. Şimdi yeni bir makale bitirdik iktisatçı bir arkadaşımınla. Şunu görüyoruz kadının eğitimi arttıkça iş piyasalarında geliri artmayabiliyor; yani erkekle kıyaslandığında daha az gelire sahip olabiliyor ama yine de kadınlar iş piyasasında durmak istiyor. Neden? Türkiye’de kadınların iş piyasasına katılma oranı ,%27-%30 iken, özellikle yükseköğrenimli kadınların iş piyasasına katılma oranını %70-%80 aralığında. Şimdi bu sürpriz değil çünkü kadın biliyor ki, kamusal alanda statülü bir işte çalıştığı zaman buradaki statü özel alana da transfer edilebilir bir statü. Dolayısıyla medyada, gazetelerde çok basitleştirerek verilen yükseköğrenimli kadınlar da dayak yiyor temasını yeniden düşünmek gerekiyor çünkü yapılan makro çalışmalar onu göstermiyor. Mesela son araştırmalar gösteriyor ki, yükseköğrenimli kadının şiddet görme ihtimali daha az. Yok değil; ama daha az. Dolayısıyla sahiden de eğitim şart. Eğitim ve çalışmanın kadını güçlendirdiğini görüyoruz. Kız çocuklarının eğitimi konusu bu nedenle de çok ciddi bir mesele.

Erkeklik cephesinde bunu düşündüğümüzde iktidarda olanın iktidarı sorgulaması saçma bir şey değil mi? Yani iktidarda isen iktidarı neden sorgulayasın ki? Erkeklik meselesi de böyle. Kadınların iktidar söz konusu olduğunda, ikincil olmalarından doğan sebepleri düşünüp, neden bu durumdayım diye kendi durumlarını sorgulamaları veya feminist bilinç yükseltme ihtimalleri tabii ki daha yüksek. Çünkü onlar mağdur olanlar. Çünkü onlar ikincil olanlar; ama birincil olanın yani zaten hâlihazırda bütün gücü, erki, her şeyi elinde bulunduranın “Neden bu benim elimde?” sorusunu sormamasını ben anlıyorum. Sormadığı için de eğitilmiş, eğitimsiz olmuş çok fazla bir şey fark etmiyor. Yani mesele şu, bir erkek belki bizzat başka mağduriyetlere maruz kalıyor oluyorsa mesela Kürt kimliğinden ötürü bir mağduriyeti varsa veya diyelim belli bir siyasi görüşe angaje olmasından dolayı bir mağduriyeti varsa o zaman belki bu mağduriyet meselesini gündemine daha rahat getirebiliyor. Ancak öbür türlü erki elinde bulunduranın erk üzerine düşünmesi ve içgörünü geliştirmesi ve erki uyguladığı insanlara karşı farklı bir pozisyon almasını beklemek şimdilik hayal gibi geliyor.

Tabii illa şiddete uğrayanı anlamak için bunu bizzat deneyimlemiş olmak ya da mağdur olmuş olmak mı gerekiyor? Bu konuda

özcü düşünmek de istemiyorum. Herhâlde erkeklerin bu özdeşleşimlilik (self-reflexivity) geliştirebileceği, demokrasi değerlerinin norm olduğu bir entelektüel ortam, bir ideolojik iklim de yok sanki.

Mesela Kanada’da “beyaz kurdela hareketi”nde erkekler kadına yönelik şiddete karşı olduklarını söylüyorlar. Buna kredi veren, buna uygun bir toplumsal ve kültürel iklim olması gerekiyor ki erkek o kurdelayı gururla taşıyabilsin. Bizdeki toplumsal iklim hâlâ temel demokrasi değerlerinden o kadar uzak ve o kadar muhafazakâr ki, zaten kadının ikincilliği, geleneksel roller altında kalması, onun dışına yarım adım dahi atmaması beklendiği için bir erkeğin bunu gerçekleştirmesi güç. Sadece belli kesimlerden erkekler bir tepkiye sahip ama bunun kitlesel düzeyde olması muhafazakâr bir toplum oluşumuzdan dolayı güç görünüyor. Dolayısıyla bu toplum yapısında kadının ikincilliği bir norm. Kadına yönelik şiddet de o normun bir parçası gibi sanki.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin hatta kadın cinayetlerinin faillerinin yargılanmasında cezai uygulamalardan kaçınılması ve iyi hâl indirimleri yüzünden hukuki boşluk da tartışılıyor. Bu konudaki fikriniz nedir ve sizce bu soruna yönelik ne yapılması gerekiyor?

Hukuku bilemem. Umudum gençlerde. Gerçekten özdeşleşimliliğin (self-reflexivity) yükselmesi gerekiyor. Bu bilinç sanatla, medya, kitle iletişim araçlarıyla mı yükselir bilmiyorum; ama kadına karşı şiddetin sadece ve sadece kadınlar da insan olduğu için, kabul edilemez bir durum olduğunun muhafazakârlar tarafından dile getirilmesi gerekiyor. Yasaklar kuşkusuz lâzım ama öncelikle kültürel iklimin değişmesi gerekiyor. Bizim muhafazakârlarımızın kadına yönelik şiddet konusunda konuşmakta çok utangaç olduklarını düşünüyorum. Yani bana öyle geliyor ki muhafazakârlar muhafazakârlığın içinden de olsa, şiddete yönelik konuşmadığı sürece toplumsal bir değişimin yaşanmayacağı kanısındayım. Her gün bir kadın cinayeti oluyorsa o zaman artık sadece feministlerin, liberallerin, solcuların değil, Türkiye’de muhafazakârların da kadına yönelik şiddete karşı konuşması gerekiyor. Nereden konuşurlarsa konuşsunlar bir şekilde kadına yönelik şiddetin kabul edilemez bir şey olduğuna

söylemeleri gerekiyor. Kültürel iklim ancak bu şekilde değişebilir. Elbette kanunlar, cezalar, uzaklaştırmalar, korumalar gerekli, kadın hareketinin bu konuda aldığı yolu çok önemsiyorum. Kadın hareketini kutlamamız gerektiğini düşünüyorum. Cezalarla ilgili hiçbir sorunum yok, aksine; mümkünse daha da arttırılması lâzım caydırıcılık adına. Ama biliyoruz ki şiddeti şiddetle karşılamak caydırıcı olmuyor. Onun için bu kadına yönelik şiddet ikliminin değişmesi lâzım. Örneğin televizyonda RTÜK'ün de kadına yönelik şiddet sahnelerini içeren hiçbir filme, diziye en azından çocukların uyanık olduğu saatlerde izin vermemesi lâzım. Sigaraların görüntüsünün buzlanması gibi, kadına yönelik sahnelerin buzlandığını düşün mesele? Neticede kadına yönelik şiddet sigaradan daha kötü değil mi?

Son zamanlarda akademide mobbing sıkça karşılaşılan bir sorunun hâline geldi. Demokratik ifade özgürlüğüne engel olma, kadrolaşma gibi türlü mobbing yöntemleri ile sindirilmeye çalışılan akademisyenlerin zor günler geçirdiğine tanık oluyoruz. Bu tip vakalar karşısında akademisyenlerin yasal güvenceye sahip olması için ne yapılabilir? Sizin bu konudaki gözlemleriniz neler?

İş hayatında mobbing dünyanın her yerinde var. Bizdeki problem burada gerek kamuda, gerek özel sektörde mobbinge karşılaşılan insanların –ki bunların akademisyen olması da şart değil- başvurabilecekleri mekanizmalarının olmaması. Buradaki sıkıntı kurumların mobbing meselesiyle uğraşacakları mekanizmalarının olmaması. Şundan dolayı söylüyorum, İngiltere'de profesör bir arkadaşım var. Kendisi sosyal bilimlerde çalışıyor. Onların bölümünde bir mobbing vakasında personel dairesi son derece aktif biçimde sürecin içine giriyor. Çeşitli görüşmeler yapılıyor. Yani işten attım, ceza verdim gibi değil. Bu uzun bir süreç. Bu süreçte hem mobbing yapan şahsın mobbing yapmamasını sağlamak hem de mobbing konusunda o birimdeki herkes için, dekandan asistana kadar bir bilinç yükseltmesini sağlamak amaçlanıyor. Herkesi kurumun içinde tutarak o kurumun içinde mobbinge ilişkin bir bilinç yükselmesinin sağlanması söz konusu oluyor. Dolayısıyla mobbingin olmadığı bir dünya memleketi yok, bazı ülkeler daha iyi mücadele ediyorlar sadece. Türkiye'de mobbinge ilişkin kanun yanılmıyorsam 2010'da çıktı. 2010'a kadar mob-

bing vakasında bizim kanunumuz dahi yoktu. Şimdi ise sadece bir hukuki mevzu. Sadece mobbing yapan kişiye dava açabilirsiniz. Fakat bu ombudsman gibi kurumların, bu kurumlar devlet de olabilir özel de olabilir dediğim gibi, kendi içerisinde mobbingle uğraşacak birimlerinin olmamasının çok büyük bir sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Burada çok önemli bir yapısal eksiğimizin olduğunu düşünüyorum.

Mobbing önemli olan bir durum. Ama unutmayalım, Türkiye akademisyenlerin yazdıklarından söylediklerinden dolayı kitlesel olarak cezalandırıldığı, üniversitelerden uzaklaştırıldığı dönemlerden geçti. Hiç de uzak değil o dönemler. Gündelik siyasetin akademi üzerindeki kontrolü ve etkisi bizim gibi ülkelerde oldukça baskın, özellikle sosyal bilimlerde. Buralar sözden korkan coğrafyalar olmakla birlikte Türkiye akademisinden umutluyum, genç donanımlı ve yetkin akademisyen bir nesil geliyor. Bunu da not edelim. Diyeceğim o ki, akademiye haksızlıklardan bahsedince sadece mobbing ve tacizden bahsetmek yetmez, tabii bunların nasıl çözümleneceğine dair mekanizmalardan bahsedelim, ama aynı zamanda en az bunun kadar önemli; hatta belki daha da önemli olan akademiye daha fazla kadının, daha fazla farklı etnisiteden, farklı cinsel yönelimden insanın nasıl var olabileceğini düşünmemiz gerekiyor. Bunun İngiltere’de bildiğim bir yöntemi kurumsal rehberlik süreçleri; akademik koçluktan söz ediyorum. Bu tamamen gönüllülük esasına göre akademik hiyerarşide bireylerin kendilerinden bir üst kademede olan ve buldukları konumu deneyimlemiş olan kişiler tarafından rehberlik hizmeti alması üzerinden işleyen bir sistem. Gönüllülük esasına dayanması da bunu zorunlu bir görevden çıkarıyor ve daha etkili kılıyor. Söz konusu bireyler aynı kurumda yer almak zorunda değil, farklı kurumlarda çalışan akademi üyeleri olabilirler. İş yaşamında bu tip hizmetlere rastlasak da ülkemizde henüz akademiye bu tip bir işleyiş yok. Akademiye öğretim elemanları düzleminde kadın-erkek sayıca eşit görünüyor; ama yukarı doğru çıktığında yani üniversitedeki rektörlere baktığımızda 180 rektörden sadece %7si kadın. Çünkü yukarıya kadar çıkarken o yol, epey çetrefilli bir yol. Yukarı doğru çıkma yolunda dezavantajlı olan gruplara nasıl ulaşılacağını çözmek için “koçluk” çok önemli bir mekanizma. Buna göre her ay senden daha kıdemli bir öğretim üyesi ile toplanıp

kariyerinde o bir ay boyunca neler yaptığını, iş süreçlerinde neler yaşadığını, çatışmalar olduysa onlarla nasıl uğraştın, başa çıkmak için neler yapman gerektiğine dair biraz akıl aldığın bir süreç devreye giriyor. Bu süreçlerin kadınların yükselmesinde çok önemli olduğunu biliyoruz. “kızkardeşlik” denilen şey, illa mahalledeki kızkardeşliği imlemiyor; iş hayatında da bu çok önemli. Senden önce oraya gelmiş olan birisinin sana çatışmaların etrafından nasıl dolanacağına dair yol göstermesi çok önemli diye düşünüyorum. Yani bizdeki en önemli eksikliğin, aslında, mobbinge ilgili hiç olmazsa kanunumuz var ama bu “koçluk”la ilgili bir mekanizmanın olmaması olduğunu düşünüyorum.

“Alanda takım çalışması çok önemli!”

Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi Dicle Koğacıoğlu’nun intiharının ardından 2009’da *Radikal*’de “Dicle’nin İntiharı” başlıklı yazısında Leyla Pervizat: “Şiddet hem uygulayanı, hem maruz kalanı hem de üzerinde çalışanı mahvediyor” demişti. Pervizat, geride bıraktığı intihar mektubuna “Çok acı var, dayanamıyorum” ifadesi ile başlayan Koğacıoğlu gibi kadın cinayetleri üzerine çalışıp da okuduğu raporlardan etkilenmeden araştırmacının yaşamını sürdürmesinin imkânsızlığını yazmıştı. Tabii işlenen suça caydırıcı kanunlarla, cezai uygulamalarla karşılık vermede Türk hukuk sisteminin sınıfta kalmış olması da araştırmacıların çaresizliğini perçinliyor. Bu yazı ile birlikte, kimi ülkelerde şiddet üzerine çalışanlara profesyonel nitelikli psikolojik destek verilmesi de gündeme getirildi. Özellikle sosyoloji gibi alanlarda çalışanların tanık oldukları şiddetin travmatik etkisi hakkında kişisel deneyimleriniz ışığında görüşünüzü alabilir miyim? Bu sorun karşısında çözüm önerileriniz neler?

Ben doğrudan şiddet konusunda çalışmıyorum. Bu konuda çok genel bir şey söyleyebilirim: Alanda takım çalışması çok önemli! Kısa bilgilendirme toplantıları yapmak çok önemli. Akıl sağlığını koruyarak bu işi nasıl yaptığımı şöyle söyleyebilirim; alana gittiğimde genellikle mümkün olduğu kadar yaşça farklılıkları olan, sadece kadın gruplarla değil; erkeklerin de olduğu bir ekiple gidi-

yorum. Dolayısıyla bütün gün alanda mülakatları, gözlemleri yapıp datamızı toplayıp akşam bulduğumuzda birbirimizi dinliyoruz ve bilgilendiriyoruz. Yani bu bir profesyonel yardım süreci değil; ama birbirimizi dinleyerek yaptıklarımızı paylaşmamız üzerine kurulu. “Sen bugün ne buldun?”, “Nasıl mülakat yaptın?”, “Ben bugün ne buldum?” “Nasıl bir muameleye maruz kaldın?” etrafında bilgi paylaşımını sağlıyoruz. Bilgi üretimi için gerekli bir paylaşım süreci bu. Hem de duygusal olarak da o gün yaşadıklarımızı paylaştığımız bir süreç. Aramızda terslenen ya da kötü muameleye maruz kalan olursa ya da dinlediği hikâyeden çok fazla etkilenen olursa yine onu dinleyerek “birikmiş metan gazının” açığa çıkmasını sağlamış oluyoruz. Metodolojik olarak da insanın akıl sağlığını koruyarak bu işi yapabilmesi, o âna ya da olaya takılmadan düşünebilmesi ve ertesi gün tekrar görüşmeye gidebilmesi mümkün hâle geliyor. Sahiden de gittiğimiz yerler bazen insanı gerçekten çok zorlayan yerler veya duyduğun hikâyeler “Ben bunu duymak istiyor muydum?” diyeceğin tarzda hikâyeler olabiliyor. Bu sebeple takım çalışmasının bunda bir ölçüde çözüm olduğunu düşünüyorum.

Profesyonel yardıma karşı değilim. Hatta, iyi de olabilir. Özellikle aile içi şiddet gibi, işkence gibi hassas mevzularda çalışan insanlar için tabii ki bir profesyonel yardım almaları anlamlı olabilir; ama ben yaptığım işlerde hiç buna gerek duymadım. Dediğim gibi çünkü yaptığım iş öyleydi ki bizim her çalışmada hep birbirimizle konuştuğumuz bir ekibimiz var. Yalnız başına çok riskli ya da çok fazla kişisel acının, dramın olduğu alanları çalışmanın kolay bir şey olmadığını hakını vermek gerekiyor. Kendi yüksek lisans ve doktora öğrencilerime de yalnız başlarına bu çok dikenli alanlara girmeleri tavsiye etmediğim bir şey. Neticede hepimiz insanız. Yaşadıklarımızı bu akademik, bu özel hayat diye ayırmak zor. Bunun farkındayım. Bazen akademisyen olmayan, kadın olan, eş olan anne olan kısmımızın duygusal dengelerinin çok yerinde olmadığı, insan olarak zor zamanlar geçirdiğimiz zaman dilimleri olabilir. İşte o zamanlarda alanda karşılaşacağınız bir durum, dinleyeceğiniz bir şiddet öyküsü, sizin özel hayatınızı tahmin edemeyeceğiniz kadar derinden etkileyebilir. Dikkatli olmak ve destek almak lazım. Araştırmacı sadece çalıştığı topluluğa karşı değil, kendine karşı da sorumlu diye düşünüyorum.

Kariyeriniz boyunca karşılaştığınız öğrenci profillerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bugün genç yaşta alana temas eden belki yarın alanınızda akademisyen adayı olacakların alanla ilişkisi nasıl?

Öğrenciler beni hep çok heyecanlandırmıştır. Şimdiki öğrencilerin ilgisiz alakasız olduğu yorumlarına ben hiçbir zaman inanmadım. Benim hiç öyle öğrencilerim olmadı. Ya çok şanslıydım ya da öğrencileri biraz kendi çocuğum gibi düşündüm. Yani çocuğunuz dik başlı da olsa, ilgisiz de olsa meraksız da olsa yine sizin çocuğunuz. Bir şekilde hoca olarak da yetişkin olarak da ona ulaşmaya çalışmanız lazım. Bu işimizin bir parçası. Gelen öğrenci neticede 18-20 yaşlarında ve onlarla bir şekilde iletişim kurmak, onlar çok istemeseler bile benim sorumluluğumda. Hep böyle düşündüm. Öğrenciden şikâyetim hiç olmadı. Şimdi de yok. Mardin'deki öğrenci profili ile Bilkent'teki öğrenci profili geldikleri orta öğrenim olanakları nedeni ile donanım ve birikim açısından çok farklı; ama heyecan açısından Mardin'deki öğrencilerim çok daha heyecanlı, çok daha dersle ilgili, öğrenmeye hevesli, hatta yarından çok daha fazla umutlu. Dolayısıyla Mardin'deki hocalık deneyimim çok keyifli oldu, Kayseri'de AGÜ'de de beni keyifli bir dönemin beklediğini düşünüyorum.

Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nün yakın zaman önce kaybettiğimiz bölüm başkanı Talât Sait Halman, edebiyat çalışmalarında: "Neden hiç bir kuramcımız yok? Neden hep özellikle Batı metodolojisi üzerinden gidiyoruz?" derdi. Sosyal ve insani bilimlerdeki çeşitli alanlar için benzer bir boşluktan söz etmek mümkün görünüyor. Sizin bu eksiklik konusundaki görüşlerinizi alabilir miyim? Söz konusu alanlarda neden Türkiye'den bir kuramcı çıkmıyor?

Kuramcı neden yok, bu daha zor bir soru.. Ama eğer neden bizim sosyal bilimlerimiz daha geride; daha az yazı, kitap çıkıyor, daha az atf alıyoruz? Bugünkü dünyayı anlamaya ilişkin neden daha az önermemiz var, daha az tespitimiz var dersene.. O zaman bu bilim dili meselesine tekrar geleceğim. Bilim dili maalesef Türkçe değil. Dönem dönem bilimin üretildiği dilin değişmesini göz ardı etmezsiniz bugün bilimin dilinin İngilizce olduğunu söyleyebiliriz. Bugün

Türkiye’de bilimle uğraşan insanların İngilizce bilim diline hâkim olanları tüm sosyal bilimcilerin çok az bir kısmı. Dolayısıyla onların alanla ilişki kurmaları ve oradan bir şey çıkarmalarını beklemenin pek adil olmadığı kanısındayım. Bunun çözümünde gelecek nesillerin bilim yapacakları dilde çok yetkin olarak yetişmelerinin kritik olduğunu düşünüyorum. Ancak o zaman; yani Türkiyeli sosyal bilimcilerin hatta bütün bilim insanlarının, küresel bilimsel topluluğun bir parçası olduklarında, orada konuşmaya başladıklarında, teoriyi de üretebileceklerini düşünüyorum. Gençlerle bu mümkün. Yeni nesilde hem akademik üretimin artacağını hem de kuram üretiminin olabileceğini düşünüyorum. Çok mu iyimserim? Umut yoksa bugün de yok diye düşündüğüm için herhâlde.

Beni bu sayınıza konuk ettiğiniz için teşekkür ederim.